

ПРО ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ ON POLITICAL PARTIES AS PUBLIC-LEGAL INSTITUTE

Наливайко Т.В.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Розглянуто окремі теоретико-правові аспекти інституту політичних партій: відображення в Конституції України, витоки феномену, сучасний статус, інші проблемні питання (механізм реалізації інтересів регіональних груп, протиріччя щодо формування й участі у виборах тощо).

Ключові слова: політична система, політична партія, державно-правовий інститут.

Рассмотрены отдельные теоретико-правовые аспекты института политических партий: отражение в Конституции Украины, истоки феномена, современный статус, другие проблемные вопросы (механизм реализации интересов региональных групп, противоречия относительно формирования и участия в выборах и т.д.).

Ключевые слова: политическая система, политическая партия, государственно-правовой институт.

The article deals with consider some theoretical and legal aspects of the Institute of Political Parties: according to the Constitution of Ukraine, the origins of the phenomenon, present status and other issues (the mechanism of the interests of regional groups, inconsistencies in the formation and participation in elections, etc.).

Key words: political system, political party, public-law institution.

Конституція України задекларувала, що Україна є демократичною та правовою державою. Один із напрямків, який забезпечує взятий державою курс, є права інституціоналізація політичних партій. Адже саме діяльність політичних партій є показником демократичної природи суспільства й характеризує ступінь його політичного та правового розвитку. Політичні партії як представники громадянського суспільства визначають шляхи й напрямки розвитку держави та суспільства. При цьому згідно зі ст. 36 Конституції України вони «сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян»[1], виступають засобом реалізації, акумулюють настрої та устремління людей, волю громадян, певних соціальних груп та прошарків, слугують сполучною ланкою між громадянами і політичною системою, виконують роль політичного інструменту у формуванні та реалізації державно-політичної влади.

Потреба теоретико-правового вивчення інституту політичних партій зумовлена соціальним запитом формування базових теоретичних конструкцій взаємовідносин політичних партій із політичною системою, вдосконалення термінологічного апарату, врахування сучасних тенденцій розвитку держави, а також розбудовою громадянського суспільства.

Витоки дослідження феномену політичних партій складають праці відомих мислителів, таких як: Арістотель, Платон, Г. Гегель, Г. Гобс, І. Кант, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та ін. Теоретичну основу дослідження політичної партії як державно-правового інституту складають критично осмислені поняття, аргументи і висновки представників сучасної західної політичної та правової науки: Е. Арато, К. Джанда, М. Дювердже, М. Кеннеді, Д. Кіна, Дж. Міллера, Дж. Сороса, Ф. Хайєка та ін.

Прийняття спеціального Закону України «Про політичні партії в Україні» стало важливою віхою в інституціоналізації політичних партій, наблизенні України до загальноцивілізаційних цінностей і стандартів та важливим кроком на шляху до вступу України в ЄС[2].

Тим не менше, роки, що минули після прийняття цього Закону, засвідчили певні викривлення в реалізації правового статусу політичних партій, що зумовлено як окремими прогалинами в регулюванні становища політичних партій, так і специфікою політичної системи України, гальмуванням процесів розвитку громадянського суспільства в нашій державі. Не витримала перевірки часом позиція закону про фіксовану мінімальну кількість підписів (10 тис.), необхідних для встановленого порядку реєстрації політичної партії. Цієї кількості

з наявних понад тридцять мільйонів виборців в Україні замало. Можливо, звідси причини такої надмірно широкої та різнобарвної політичної палітри вітчизняного суспільства. У контексті принципів партійного будівництва є проблеми у співвідношенні таких понять, як лідер політичної партії та власне політична партія, їх взаємозалежність і взаємообумовленість, вплив або відношення до влади і т. п.

У наявних наукових працях можна знайти кілька десятків визначення терміну «політична партія». Але кожне з них не є, на наш погляд, довершеним. У деяких відсутні основоположні засади організації політичних партій, тобто принципи (відкритість діяльності, добровільність членства, демократичний централізм тощо), в інших не вказується на обов'язкову наявність таких документів, як Статут і Програма, Свідоцтво про державну реєстрацію тощо.

Вивчення низки джерел свідчить про традиційно негативне відношення авторів до політичних партій як таких. Водночас є цікавим той факт, що мільйони українських громадян відкрито і гордо заявляють про приналежність до тієї чи іншої політичної сили, тоді як інша частина свідомо засуджує позицію опонентів. Немає теоретичного обґрунтування щодо особливостей поведінки окремих людей, інколи навіть досить відомих у суспільстві, які впродовж нетривалого часу часто змінюють свою політичну орієнтацію. Потребує оцінки за критеріями користі чи шкоди кожна сучасна політична партія залежно від того, чи вона правляча чи опозиційна. Динаміка вітчизняного виборчого законодавства вимагає аналітичного осмислення і наукового обґрунтування причин та умов утворення та розпаду блоків політичних партій, процесів поглинання більшими партіями менших, злиття однорідних тощо.

Сучасна вітчизняна партійна система виступає одним із важливих механізмів реалізації інтересів регіонів (регіональних груп). Тут основними важелями є можливості партій контролювати вибір партійних кандидатів, навести дисципліну в парламенті чи уряді, а також здатність правлячої партії чи коаліції контролювати політичну еліту й імпленацію рішень. Високі показники поданих компонентів говорять про міцні позиції партійної системи в політичній системі, а низькі ведуть до переважання інших соціально-економічних та політичних факторів (одним з яких цілком реально можуть бути регіональні групи). Чим сильніша позиція партійної системи в межах країни чи адміністративної одиниці або місцевості, тим сильніший контроль партій над здійсненням політики. Сила партії визначає точки

доступу до політичного рішення для груп інтересу. Чим сильніша партійна система, тим більше обмеженою є участь у політиці інших груп. Проте не слід забувати, що обмеження точок доступу не обов'язково означає зменшення впливу чи сили груп – інколи це означає сильнішу пов'язаність груп і партій. Тут немає обернено пропорційної залежності між реальним впливом партії і групи: часто сильні партії пов'язані з такими самими потужними регіональними групами. Саме таку ситуацію ми маємо сьогодні в Україні, коли партії фактично є регіональними, «прив'язаними» до тієї чи іншої регіональної еліти.

Чим сильніша партійна система, тим більше передумов для груп досягати своїх цілей шляхом кооперування з партіями, а також більше можливостей впливу на політичну систему через партійну систему. Часто буває, що окремий інтерес співпадає з інтересом відповідної

партії. Це якраз і є вихід для певних регіональних груп, які часто мають цілі, що виходять за спектр «ліві-праві». Регіоналізація партій також показує, що якщо вони й вкладаються в класичний партійний спектр, то у них все одно часто присутні і національні аспекти. Наявність регіональних партій – це також можливість урізноманітнення форми держави, адже обов'язковою передумовою розв'язку політичних претензій регіональних груп є законодавча закріпленість такої можливості, яку гарантує відповідне виборче законодавство.

Отже, визначення політичних партій як правового інституту не зменшується, а навпаки, стає все більш вагомим. З огляду на необхідність подальшого нормативно-правового закріплення статусу політичних партій і визначення їх впливу на суспільні відносини взагалі та на політичну систему зокрема цей державно-правовий інститут потребує особливої уваги науковців і практиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про політичні партії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.